

**Антонова О.Є. Технологія вивчення загальних основ педагогіки
// Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх
учителів: Навчальний посібник / За заг.ред. О.А.Дубасенюк. –
Житомир: Житомир.держ.пед.ун-тет, 2001. – С. 19-46.**

РОЗДІЛ І.

ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ОСНОВ ПЕДАГОГІКИ

Соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють необхідність реформування всіх галузей освіти, що ставить перед вищою педагогічною освітою нові завдання щодо підвищення ефективності теоретичної підготовки майбутніх учителів як основи їх професійної компетентності. Серед пріоритетних напрямів реформування вищої школи важливе місце посідають питання оновлення змісту базової педагогічної освіти; запровадження ефективних педагогічних технологій; створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи. Реалізація цих планів вимагає глибокого реформування змісту, форм, методів підготовки педагогічних працівників усіх ланок освітньої галузі. Особливого значення для підвищення наукового рівня педагогічної підготовки майбутнього вчителя, її впливу на шкільну практику набуває розвиток та поглиблення теорії педагогічних знань.

Фундаментальна теоретична підготовка значно розширює професійний кругозір учителя, дозволяє цілісно бачити будь-яку навчально-виховну проблему, знаходити її оптимальне рішення. Ґрунтовні знання з теорії педагогіки допомагають майбутньому вчителю осмислювати сутність педагогічних явищ та закономірностей формування особистості; визначати стратегію і тактику практичних дій при розв'язанні кожного з педагогічних завдань; переводити теоретичні ідеї у площину практичних дій; озброюють ефективними способами самопідготовки та самоконтролю.

Крім того, багатовимірне бачення сучасного навчально-виховного процесу, основою якого є глибоке володіння педагогічними теоретичними знаннями,

- сприяє усвідомленню перспективних тенденцій та завдань сучасної школи і педагогічної науки загалом;
- допомагає орієнтуватися у нових концепціях, теоріях, ідеях, технологіях;
- озброює педагога системою науково-педагогічних та дослідницьких методів аналітико-синтетичної діяльності;
- забезпечує ефективність проектування цілей, завдань, форм та методів навчально-виховного процесу та педагогічної діяльності вчителя;
- дозволяє моделювати педагогічні ситуації та аналізувати шляхи їх розв'язання.

Велику роль у підвищенні наукового рівня загальнопедагогічної підготовки майбутнього фахівця відіграє технологічна побудова процесу вивчення розділу «Загальні основи педагогіки» у вищому педагогічному закладі освіти.

Цільовий компонент технології.

Серед загальних цілей вивченні розділу "Загальні основи педагогіки" можна визначити такі:

* ознайомлення студентів з предметом та основними категоріями педагогіки; основними методами науково-педагогічних досліджень; особливостями розвитку учня (дитини), як суб'єкта процесів виховання та навчання; специфікою педагогічної професії, роллю та функціями вчителя; міжпредметними зв'язками педагогіки з іншими науками;

* формування у майбутніх учителів умінь застосовувати набуті знання при розв'язанні педагогічних задач та ситуацій;

* створення умов для оволодіння студентами окремими способами оперування з педагогічними поняттями (контент-аналіз основних педагогічних понять, виділення категорійних ознак, конструювання визначень понять тощо).

Відповідно до загальних цілей технологічного процесу можна виділити рівні сформованості у студентів знань з розділу «Загальні основи педагогіки» (див. Таблицю 2.1).

Таблиця 2.1

Категорії цілей у пізнавальній сфері.

Категорії цілей	Змістовна інтерпретація категорій навчальних цілей
Репродуктивний рівень (знання)	Знають визначення основних понять розділу – педагогіка, предмет педагогіки, методологія, методологічні основи педагогіки, категорійний апарат педагогіки,

	виховання, освіта, навчання, розвиток, формування особистості, науково-педагогічне дослідження, методи науково-педагогічного дослідження. Висвітлюють впливові чинники формування особистості. Визначають рушійні сили процесу розвитку особистості.
Адаптивний рівень (розуміння)	Дають інтерпретацію опорної схеми розділу. Визначають та інтерпретують сутність базових понять розділу на основі їх категорійного аналізу. Пояснюють залежність процесу формування особистості від взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. Інтерпретують сутність загальних закономірностей розвитку особистості.
Конструктивний рівень (застосування)	Використовують знання сутності базових понять розділу у процесі рішення педагогічних ситуацій під керівництвом викладача, застосовуючи при цьому традиційні форми, методи і засоби для розв'язування стандартної проблеми. Демонструють уміння конструювати власні визначення базових понять розділу на основі їх категорійного аналізу.
Творчий рівень (аналіз)	Співставляють категорії “виховання”, “освіта”, “навчання”, “розвиток”, визначають взаємозв'язок між ними. Аналізують педагогічну літературу, виділяючи основне, акцентуючи увагу на особистій позиції автора щодо провідних проблем педагогіки. Використовують набуті знання у нестандартних ситуаціях, при розв'язуванні складних педагогічних проблем під керівництвом викладача, застосовуючи при цьому нестандартні прийоми і засоби.
Дослідницький рівень (синтез)	Встановлюють логіко-структурну залежність між основними педагогічними поняттями, знаходять місце кожної категорії у загальній структурі педагогічної науки. Розробляють опорні схеми окремих питань, цілих занять, пишуть реферати з актуальних проблем педагогіки, виступають з доповідями, повідомленнями. Узагальнюють результати своєї роботи.
Оцінно-узагальнюючий рівень (оцінка)	Оцінюють значення того чи іншого матеріалу у цілісній системі розділу, ґрунтуючись на чітких критеріях оцінки. Оцінюють позицію відомих педагогів щодо підходів до визначення сутності основних педагогічних явищ і процесів. Оцінюють результати власної діяльності.

ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ ТЕХНОЛОГІЇ

Своє знайомство з новим предметом майбутні вчителі починають з історичної довідки щодо основних аспектів становлення і розвитку педагогічної науки і, перш за все, з історії виникнення самого поняття «педагогіка». Вони дізнаються, що свою назву педагогіка одержала від грецьких слів “paida – пайдос”- дитина і “gogos- аго”- вести. Прямий переклад слова “пайдагогос” означає “провідник дитини”. Педагогами у Давній Греції називали рабів, які супроводжували до школи дитину свого володаря. Викладав у школі нерідко також раб. Чому? За часів розквіту Римської імперії Греція була перетворена на римську колонію. Тому багато давногрецьких філософів, музикантів, вчених потрапили у полон і їх було вивезено до Риму. Саме ці раби супроводжували дітей заможних римлян до школи, прислужували їм, вчили їх. Саме цих рабів уперше почали називати педагогами. Так виникла назва професії і утворився термін “педагогіка”.

Треба зазначити, що на сучасному етапі розвитку педагогічних знань історична назва науки вступає у протиріччя з сучасним розумінням сутності педагогічних процесів. Тому у світовому педагогічному лексиконі все частіше використовуються нові терміни, а саме: “андрагогіка” (“андрос” – чоловік, “аго” – вести); “антропогіка” (“антропос” – людина, “аго” – вести), а у США взагалі загальноновизнаною є назва “філософія освіти”.

Увага студентів привертається до того факту, що будь-яка галузь людського знання виділяється в особливу науку лише тоді, коли більш-менш чітко сформульований предмет її дослідження. Що ж вивчає сучасна педагогічна наука? Найкоротше, найзагальніше і разом з тим відносно точно визначення сучасної педагогіки можна сформулювати як “наука про виховання людини”. Проте, щоб глибше зрозуміти що і для чого досліджує сучасна педагогіка, звертаємось до історії її становлення як самостійної наукової галузі.

Практика виховання з'явилася разом з першими людьми і буде існувати доти, доки існуватиме людство. Його необхідність зумовлена як самою природою людства, так і соціальними чинниками: старші покоління завжди турбуватимуться про те, щоб молодь оволоділа знаннями і досвідом, вміла використовувати створені ними виробничі сили і духовні цінності, була підготовленою до праці і суспільного життя. Шляхом виховання підростаючого покоління старші покоління готують для себе заміну.

В історії розвитку педагогічної науки можна виділити три основні етапи її становлення, виходячи із ступеня наукової розробленості педагогічних знань:

I етап, *донауковий*, тривав до XVII століття і характеризувався: а) накопиченням значного фонду емпіричного матеріалу у вигляді окремих розрізнених педагогічних відомостей, які фіксувались у формі вірувань, правил, вимог, традицій, звичаїв, обрядів, що складають нині основу

народної педагогіки; б) теоретичним осмисленням емпіричного навчально-виховного досвіду у філософських трактатах; в) виникненням і закріпленням у користуванні ряду педагогічних понять.

II етап, *концептуальний*, тривав від кінця XVII до початку XX століття і характеризувався: а) створенням окремих теоретичних концепцій виховання й освіти при домінуючій ролі теорії навчання; б) накопиченням фактичного матеріалу і досвіду педагогічної діяльності, які створили науково-теоретичне підґрунтя для виявлення педагогічних закономірностей та подальшого узагальнення і систематизації педагогічних знань; в) виділенням та обґрунтуванням провідних компонентів науково-педагогічних знань (принципів, методів, форм організації навчально-виховного процесу). Проте аналіз педагогічної літератури того часу свідчить про відсутність чіткого розмежування сфер діяльності процесів виховання і навчання; ототожнення понять «виховання», «навчання», «освіта»; неможливість цілісної розробки наукових основ педагогіки в контексті рівня розвитку науки того часу.

III етап, *системний*, триває з початку XX століття і характеризується: а) високим рівнем узагальнення, систематизації та структурування педагогічних емпіричних знань, одержаних у результаті проведення численних педагогічних експериментів; б) подальшим розвитком категорійного апарату науки; в) створенням цілісних науково обґрунтованих систем організації навчально-виховного процесу; г) становленням педагогіки як наукової системи.

Отже, становлення системи педагогічних знань відбувалося упродовж тривалого періоду часу, поетапно, і кожен період характеризувався домінуванням того чи іншого типу освіти, становленням та розвитком певних компонентів наукових знань, формуванням структури самої педагогічної науки (Табл. 1.2).

Табл. 1.2

Становлення та розвиток основних компонентів науково-педагогічних знань

Етапи становлення науково-педагогічних знань	Головні компоненти педагогічних знань, які набували розвитку у певні періоди	Основні педагогічні поняття
I етап – донауковий	ЕМПІРИЧНІ ФАКТИ, ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ.	Виховання, навчання.
II етап – концептуальний	Емпіричні факти, основні поняття, окремі теорії, ідеї, концепції, принципи, форми та методи навчання та виховання.	Виховання, навчання, освіта, розвиток.
III етап – системний	Емпіричні факти, основні поняття, теорії, ідеї, концепції, закони, закономірності, принципи, форми та методи навчання та виховання, логіко-структурна залежність основних компонентів науково-педагогічних знань.	Виховання, освіта, навчання, розвиток, самовиховання, самоосвіта, саморозвиток, виховні відносини.

Предмет вивчення педагогічної науки – одне з найважливіших і, в той же час, одне з найскладніших питань педагогіки. Ще видатний вітчизняний педагог К.Д. Ушинський визнавав складність цього питання і так визначав предмет педагогіки: “До широкого кола антропологічних наук належать: анатомія, фізіологія і патологія людини, психологія, логіка, фізіологія, географія, що вивчає землю як житло людини, і людину як жителя земної кулі; статистика, політична економія та історія в широкому розумінні, куди ми включаємо історію релігії, цивілізації, філософських систем, літератур, мистецтв і, власне, виховання у вузькому розумінні цього слова. В усіх цих науках викладаються, співставляються і групуються факти і ті співвідношення фактів, у яких виявляються властивості предмета виховання, тобто людини”.

Треба зазначити, що до цього часу триває давня дискусія: “Чим вважати педагогіку – наукою чи мистецтвом?” Щоб дати студентам аргументовану відповідь на це запитання, наводимо ряд критеріїв, які дозволяють визначену галузь знань називати наукою, а саме: а) чітко визначено предмет вивчення; б) наявні об’єктивні методи дослідження явищ і процесів; в) зафіксовані об’єктивні зв’язки (закони і закономірності) між явищами і процесами, що становлять предмет вивчення; г) виявлені закони і закономірності дозволяють передбачати (прогнозувати) розвиток подій у майбутньому. Вивчаючи основи педагогіки у вищому навчальному педагогічному закладі майбутні вчителі поступово переконуються, що всі ці вимоги відносно педагогіки виконуються.

Довгий час предметом педагогіки визнавалося *виховання*, як підготовка *підростаючого* покоління до життя, при цьому мова йшла про підготовку до життя саме молоді. Однак виховання як суспільне явище виникло і існує як засіб підготовки людини до життя, розвитку у неї необхідних суспільних властивостей і якостей. Таким чином, закономірності виховання, його характер і методичні основи виробляються не в самій виховній діяльності як такої, а обумовлюються

закономірностями розвитку і формування людини як істоти соціальної, а також тими вимогами до її підготовки, що їх потребує суспільство. Рівень розвитку сучасного суспільства потребує постійного самовдосконалення людини, неперервної освіти і виховання протягом всього її життя. Тому на сьогоднішній день у комплекс педагогічних наук включені галузі, які вивчають закономірності і принципи виховання, освіти і розвитку зрілої людини (акмеологія).

Предмет вивчення педагогіки розвивався і уточнювався протягом всієї історії розвитку педагогічної думки. На сучасному етапі існує кілька підходів до його визначення. Можна виділити щонайменше три з найбільш поширених. *Підхід 1* – предметом вивчення педагогіки є **виховання як функція суспільства** передавати новим поколінням суспільно-історичний досвід; **виховання як спеціально організований процес**; **виховна діяльність**, яка здійснюється у навчально-виховних закладах. Тобто, провідним процесом, який вивчає педагогічна наука вважається **виховання**. *Підхід 2* – предметом вивчення педагогіки визнається дослідження сутності **розвитку і формування особистості** людини та визначення на цій основі теорії і методики виховання як спеціально організованого педагогічного процесу. Тобто, поряд з процесом виховання одним з провідних завдань педагогіки називається дослідження **закономірностей розвитку** людини. *Підхід 3* - предметом вивчення педагогіки визнається **освіта як реальний цілісний процес**, цілеспрямовано організований у спеціальних соціальних інститутах (сім'ї, освітніх і культурних закладах. Цей підхід досить поширений в останні роки як у вітчизняній так і у зарубіжній педагогіці.

Проте, не зважаючи на різноманітність підходів до визначення предмету педагогіки, основними завданнями педагогічної науки лишаються вивчення виховання як суспільного явища; його закономірностей; дослідження сутності та закономірностей розвитку і формування особистості в умовах спеціально організованого виховання; визначення цілей виховання; змісту, форм та методів виховної діяльності; дослідження ролі виховання у процесі розвитку і формування особистості; розробка питань теорії і практики виховання і навчання.

Отже на сучасному етапі розвитку педагогічних знань ми називаємо педагогікою науку *про закономірності, принципи, форми і методи виховання, освіти і навчання людини на всіх етапах її вікового розвитку*. Вона є організованим впливом на світогляд і поведінку людей, аналізує і розкриває об'єктивні закономірності виховного процесу, досліджує істотні зв'язки, причинно-наслідкові залежності у ньому.

Суттєве значення при вивченні педагогічної науки має засвоєння студентами **категорійного апарату педагогіки**. Як і кожна наука, педагогіка має свій поняттєвий фонд. Основні поняття науки визначаються предметом дослідження. Серед всього комплексу понять завжди можна виділити провідні, найзагальніші поняття, навколо яких будується вся система знань науки і які відображають основні найістотніші сторони, властивості і зв'язки педагогічних явищ. Такі поняття називають *категоріями науки*. Категорії пронизують все наукове знання і зв'язують його у цілісну систему. Базовими категоріями педагогіки більшість дослідників називають: *виховання, освіту, розвиток, навчання, самовиховання, самоосвіту, саморозвиток, виховні відносини*.

Значення цих категорій у теоретичній і практичній педагогіці важко переоцінити. Вони: а) цементують все педагогічне знання; б) визнані і використовуються як теоретиками, так і практиками у всьому світі; в) склалися протягом віків, поступово відгострюючись, входили у свідомість і досвід фахівців різних рівнів кваліфікації. Ними користуються і батьки, і представники громадськості, і самі учні. Знання цих категорій дозволяє глибше зрозуміти педагогіку як науку, хоча за ступенем абстрагування і узагальнень педагогіка впевнено займає місце поряд з філософією.

Серед основних педагогічних категорій провідне місце займає поняття "виховання", яке органічно поєднано з процесами навчання, освіти і розвитку. Виховання - поняття найбільш загальне та універсальне. Воно, як процес, спрямовується на вироблення певних норм поведінки людини. Освіта сприяє формуванню світогляду, що означає набуття певної суми знань з різних галузей науки. Традиційно освіта тлумачиться як складова частина виховання. Навчання ж відображає процесуальний бік освіти, у межах якої взаємодіють учитель і учень. Звичайно, виховання, освіта і навчання дуже тісно взаємопов'язані між собою, хоч кожне з них має свою специфіку, свої особливості. Ці погляди можна проілюструвати за допомогою так званої "*педагогічної матрьошки*". Категорії "виховання", "освіта", "навчання" співвідносяться за принципом "матрьошки": маленька матрьошка - це навчання, середня - освіта, велика - виховання. Побачити кожну з них окремо та описати можна, але неможливо зрозуміти сутність однієї, не розглянувши інших, - об'єкт зникає. Внутрішня автономна побудова забезпечує збереження єдиної природної цілісності. Проілюструвати названу залежність можна і за допомогою логічної схеми

співвідношення педагогічних понять. За основу беремо традиційний підхід до визначення змісту та обсягу означених понять, а саме:

- * “виховання”, у широкому його розумінні, є найбільш загальним поняттям, що охоплює всі сфери процесу формування особистості;
- * “освіта” - відноситься до виховання як частина до цілого; проте ця категорія не є достатньо конкретною, щоб користуватися нею у повсякденній діяльності;
- * “навчання” є ядром освіти, головним шляхом її набуття.

1. виховання у
(широкому розумінні)

2. освіта

3. навчання і виховання
у спеціальному педагогічному
значенні

В останні роки умови розбудови української державності активізували ідеї гуманістичної особистісно-орієнтованої педагогіки, побудованої на основах цілеспрямованого і систематичного виховання підростаючих поколінь на культурно-історичних традиціях рідного народу з творчим використанням елементів національних систем виховання інших народів. Освіта і виховання є найважливішими компонентами культури, яка в усьому світі розвивається національними шляхами. Виховання - це насамперед засвоєння кожною особистістю духовності, культури рідного народу, його національного духу. Весь історичний розвиток людства доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за сутністю, змістом, характером та історичним покликанням. Головним у національному вихованні є створення умов для саморозвитку людини як особистості й індивідуальності. Реалізувати це можливо тільки за допомогою людинотворчої взаємодії, під час якої педагог і учні об'єднуються творчим діалогом - пошуком нерозкритих потенційних можливостей навчально-виховного процесу з метою активного самостворення і самовираження особистості кожної дитини. Учень має бути не стільки об'єктом, скільки суб'єктом виховання, самотворення, самовдосконалення засобами як навчальних програм, позакласної виховної роботи, так і природного середовища, навколишньої дійсності, спілкування з дітьми. Національною системою виховання створюються найсприятливіші психолого-педагогічні умови для вільного самовизначення і самоствердження кожного учня, для самореалізації ним своїх задатків, нахилів, здібностей і можливостей.

Рис.1. 1. Головні педагогічні категорії

Тому до основних категорій педагогічної науки все частіше включають поняття, пов'язані з самореалізацією особистості: "саморозвиток", "самовиховання", "самоосвіта" (див. Рис. 1.1). "Розвиток" при цьому визначається як процес змін в людині, що забезпечує реалізацію її життєвого потенціалу, її сутності та призначення. Забезпечується розвиток шляхом виховання. У процесі

виховання людини відбувається її розвиток, рівень якого відповідно впливає на виховання, змінюючи, поглиблюючи методи та засоби виховної діяльності. Впродовж всього людського життя ці явища взаємно доповнюють одне одного.

Достатньо складним для сприйняття студентів лишається питання **методології педагогічної науки**. Методологією науки називається сукупність вихідних філософських ідей, що лежать в основі дослідження природних чи суспільних явищ і які вирішальним чином впливають на теоретичну інтерпретацію цих явищ. *Методологічні основи педагогіки* – це той науковий фундамент, з позицій якого дається пояснення основних педагогічних явищ і розкриваються їх закономірності. Можна назвати ряд рівнів методології педагогіки, а саме:

1) *Філософія (філософська методологія)*, яка вважається найвищим рівнем методології педагогіки, адже сама педагогічна наука народилася у середині “науки про мудрість”. Тому педагогіка спирається у своїх дослідженнях на фундаментальні філософські закони, використовує її категорії тощо.

2) *Досягнення інших наук, які теж вивчають людину (загальнонаукова методологія)*. Педагогіка використовує загальнонаукові принципи, форми, підходи до відображення дійсності, зокрема системний підхід, закони логіки, психологічні закономірності тощо.

3) *Досягнення самої педагогічної науки (конкретно-наукова методологія)*. Сама педагогічна наука накопичила значний фонд знань про сутність основних педагогічних процесів і явищ, які відображені у *загальнопедагогічних* законах і закономірностях.

4) *Результати дослідження в окремих галузях педагогічної науки (дисциплінарна методологія)* - закономірності навчання, виховання, розвитку особистості.

5) *Методологія міждисциплінарних досліджень*. Сюди можна віднести праці класиків педагогіки, котрі як правило досліджували педагогічні явища і процеси не виокремлено, а у їх взаємозв'язку. Тому ці роботи використовуються у різних галузях педагогічної практики.

Педагог-дослідник, досліджуючи будь-яке педагогічне явище або процес, обов'язково враховує кожний з рівнів методології. Це дає йому можливість правильно (об'єктивно) осмислювати предмети і явища навколишньої дійсності, чітко усвідомлювати закономірності їх функціонування і наявні між ними зв'язки; і на цій основі будувати стратегію і тактику виховання, освіти, навчання і розвитку людини.

До *джерел педагогічної науки* відносять також такі: 1) педагогічну спадщину минулого; 2) передовий педагогічний досвід; 3) народну педагогіку; 4) сучасні педагогічні дослідження.

Розвиваючись, кожна наука збагачує свою теорію, наповнює її новим змістом. Цей процес стосується і педагогіки. В наш час поняття “педагогіка” включає цілу **систему педагогічних наук**. Структура сучасної педагогіки відображає зв'язки і відносини, що склалися у ході історичного розвитку різних галузей педагогічних знань, визначає місце кожної з педагогічних наук, її роль для педагогічної практики. До числа самостійних педагогічних наук відносяться:

1. *Історія педагогіки*, яка вивчає розвиток педагогічної думки на різних етапах історичного розвитку людського суспільства.

2. *Загальна педагогіка* – базова наукова дисципліна, яка вивчає загальні закономірності навчання і виховання, розробляє загальні основи навчально-виховного процесу у освітніх закладах різного типу. Вона традиційно поділяється на чотири великі розділи: загальні основи, дидактику (теорію навчання), теорію і методику виховання, школознавство (систему управління школою і діяльність органів освіти).

Щодо поділу педагогічної науки за галузями, то їх нараховується вже близько двадцяти і кількість їх може зростати і надалі. Всі вони спираються на структуру і принципи загальної педагогіки і є її “дочірними”, хоча і самостійними науками. Їх умовно можна поділити на *загальні і функціональні*.

До *загальнопедагогічних* наук відносять:

- вікову педагогіку (дошкільна педагогіка, педагогіка школи, педагогіка вищої школи тощо);
- корекційну педагогіку, яка розробляє питання виховання сліпих (тифлопедагогіка) та глухих (сурдопедагогіка) дітей; розумово відсталих дітей (олігофренопедагогіка), дітей з неправильно сформованою мовою (логопедія);
- соціальну педагогіку, яка вивчає механізми формування особистості у соціумі. Сюди ж можна віднести і сімейну педагогіку;
- етнопедагогіку, що вивчає здобуті народом знання та уміння у галузі виховання та навчання, відображені у фольклорі, традиціях, обрядах.

До *функціональних педагогічних* наук відносять:

- професійну педагогіку;
- галузеві педагогіки (авіаційна, військова, медична, культуро-освітня тощо);
- педагогіку підвищення кваліфікації і перекваліфікації спеціалістів;
- часткові або предметні методики викладання, що допомагають вчителю-предметнику у підготовці та проведенні уроків та інших видів навчально-виховної діяльності.

Окремо виділяємо *порівняльну педагогіку*, яка займається порівняльним аналізом педагогічних систем у різних країнах (порівняно з вітчизняною).

Сукупність галузей педагогіки складає єдину систему педагогічних наук.

Педагогіка тісно пов'язана з багатьма іншими науками. Ідеї суміжних наук про людину дозволяють педагогіці більш глибоко і всебічно досліджувати закономірності виховання та освіти. На це положення в свій час вказував ще Ушинський К.Д. Він писав: “Якщо педагогіка хоче виховувати людину у всіх відношеннях, то перш за все вона повинна вивчити її також у всіх відношеннях”. Тим самим він звертав увагу на необхідність глибокого вивчення педагогом всіх антропологічних наук, що досліджують людину.

Педагогіка має тісні зв'язки з такими науками як філософія, історія, соціологія, етика, естетика, психологія, анатомія, фізіологія людини, гігієна, етнографія, математика, кібернетика та ін.

Педагогіка як навчальний предмет вивчається в педагогічних інститутах, університетах, педучилищах, а також на курсах і семінарах, спрямованих на підвищення кваліфікації працівників народної освіти. До навчальних планів включені: загальний курс педагогіки, спеціальні методики, методика виховної роботи, практикум з позакласної роботи, основи педагогічної майстерності, педагогічна психологія та ін.

Важливим компонентом змісту розділу «Загальні основи педагогіки» є **науково-педагогічне дослідження**. Науково-педагогічне дослідження – особлива форма процесу пізнання педагогічної дійсності, систематичне цілеспрямоване вивчення її явищ і процесів, в якому використовуються засоби і методи науки і яке завершується формулюванням знання про досліджуваний об'єкт. Наукове дослідження поділяється на види: а) *фундаментальні дослідження*, які мають за мету розкрити сутність педагогічних закономірностей та спрямовані на поглиблення наукового знання, розвиток методології науки, відкриття її нових галузей і не переслідують безпосередньо практичних цілей; б) *прикладні дослідження* вирішують окремі теоретичні і практичні завдання, які пов'язані з формуванням змісту виховання і освіти, розробкою педагогічних технологій; поєднують науку з практикою, фундаментальні дослідження і розробки; в) *розробки*, які мають за мету створення програм, підручників, посібників, інструктивно-методичних рекомендацій з питань організації процесів виховання і навчання, управління виховними системами. Науково-педагогічне дослідження має кілька рівнів, а саме:

1. *Емпіричний рівень* дослідження, який спрямований безпосередньо на об'єкт вивчення (явище, процес) і спирається на дані спостереження і експерименту. На емпіричному рівні фіксуються нові факти науки і на основі їх узагальнення формулюються емпіричні закономірності.

2. *Теоретичний рівень* пов'язаний з удосконаленням і розвитком поняттєвого апарату педагогіки та спрямований на всебічне пізнання об'єкту дослідження. На теоретичному рівні висувуються і формулюються основні, загальні закономірності, які дозволяють пояснити попередньо відкриті факти, а також передбачувати наступні події і факти.

3. *Методологічний рівень*, на якому на основі аналізу і узагальнення результатів попередніх досліджень формулюються загальні принципи і методи дослідження педагогічних явищ, будуються теорії.

Методологія педагогічних досліджень - розділ педагогічної науки, який вміщує основні принципи, форми та методи наукового пізнання і шляхи перетворення педагогічної дійсності. Визначає загальні підходи до пізнання закономірностей навчання, виховання і розвитку особистості. Об'єктом методології педагогіки є пізнання сутності навчально-виховного процесу й розвитку молоді людини, а її предметом – закономірності процесу формування особистості.

Методи науково-педагогічних досліджень – це шляхи вивчення і освоєння складних психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання; прийоми, процедури та операції емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної дійсності; сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі. Методи досліджень у педагогіці поділяються на *загальнонаукові та конкретно-наукові* (теоретичні і емпіричні). *Загальнонаукові* включають : загальнотеоретичні методи (абстракція і конкретизація, аналіз і синтез, порівняння, протипоставляння, індукція і дедукція тощо), соціологічні (

анкетування, інтерв'ю, експертні опитування, рейтинг тощо), соціально-психологічні (соціометрія, тестування, тренінг тощо), математичні (ранжування, шкалування, індексування, кореляція тощо). До теоретичних методів належать: аналіз літератури, архівних матеріалів, документації та продуктів діяльності; аналіз поняттєво-термінологічної системи; аналогії, що побудовані на загальності фундаментальних законів діалектики для процесів різного походження; побудова гіпотез; прогнозування; моделювання. *Емпіричні методи* дослідження складаються із спостереження; бесіди; педагогічного консіліуму; вивчення і узагальнення масового і індивідуального педагогічного досвіду; педагогічного експерименту; науково-педагогічних експедицій.

Суттєвим аспектом змістового компоненту розділу є вивчення однієї з категорій педагогічної науки - "**розвиток**". У розділі "Загальні основи педагогіки" категорія "розвиток" розглядається детальніше за інші категорії, які аналізуються поглиблено при вивченні відповідних розділів, а саме: поняття "виховання" детально розглядається при вивченні розділу "Теорія і методика виховання", поняття "освіта" і "навчання" – при вивченні розділу "Дидактика".

При вивченні питань розвитку і формування особистості, на наш погляд, доцільно спиратися на знання студентів, які вони набули під час вивчення психології. Отже, майбутні вчителі вже усвідомлюють певним чином сутність понять "особистість", "індивід", "розвиток". Необхідно систематизувати і поглибити їх, враховуючи специфіку педагогічної науки. Студенти мають усвідомити сутність поняття "розвиток" на рівні визначення його категорійних ознак, порівняння і зіставлення з іншими педагогічними поняттями, визначити його місце у загальній системі педагогічної термінології. Розгляд сутності розвитку починається з аналізу поняття "особистість" і визначення етапів, які проходить людина у своєму вдосконаленні протягом життя (людина, індивід, індивідуальність). *Людина* – організм, що складається з органів і систем, жива істота, яка володіє здатністю мислити і говорити, створювати знаряддя праці і користуватися ними у процесі трудової діяльності. Являє собою єдність духовного і фізичного, природного і соціального, спадкового і набутого. *Індивід* – людина як цілісний неповторний представник роду з його психофізіологічними властивостями, як передумовами для розвитку особистості; людина як носій загальних рис, що притаманні людському роду як специфічному у світі природи; окремий представник цього роду. *Індивідуальність* – сукупність рис, що визначають самобутність людини, її відмінність від інших людей; своєрідність психіки та особистості індивіда, її неповторність; співвідношення індивідних, особистісних, суб'єктних проявів людини, які для кожного з людей є унікальними, неповторними, що відрізняють його від інших, надають йому цінності поряд з іншими. Проявляється у рисах темпераменту, характеру, у специфіці інтересів, якостей, в емоційній і інтелектуальній сферах, у потребах і здібностях людини. *Особистість* – людина як суб'єкт відношень і свідомої діяльності, яка здатна до самопізнання та саморозвитку; стійка система соціально-значимих якостей, відношень, установок і мотивів, що характеризують людину як представника суспільства. Взаємовідношення між індивідом як продуктом антропогенеза, особистістю, яка засвоїла суспільно-історичний досвід, та індивідуальністю, що перетворює світ, можуть бути охарактеризовані формулою: "індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність відстоюють". Індивід у своєму розвитку відчуває соціально обумовлену потребу бути особистістю і виявляє здатність стати особистістю, яка реалізується у соціально значущій діяльності. Цим визначається розвиток людини як особистості. Отже, співставлення цих понять готує студентів до розуміння сутності категорії "розвиток". *Розвиток особистості* – процес внутрішньо пов'язаних, послідовних і прогресивних змін, що відбуваються з організмом людини від моменту її народження і до кінця життя й характеризують рух людини від нижчих до вищих рівнів її життєдіяльності; становлення людини як соціальної істоти. Цей процес відбувається в анатомо-фізіологічному дозріванні людини, в удосконаленні її нервової системи і психіки, а також її пізнавальної і творчої діяльності, в збагаченні її світогляду, моральності, суспільно-політичних поглядів, переконань. Поряд з категорією "розвиток" у педагогіці широко застосовується поняття "*формування особистості*" – як процес становлення людини як соціальної істоти під впливом всіх без виключення факторів - екологічних, соціальних, економічних, ідеологічних, психологічних тощо; становлення людської особистості внаслідок об'єктивного впливу спадковості, середовища, цілеспрямованого виховання і особистої активності вихованця. Під формуванням особистості розуміють певну завершеність людської особистості, досягнення відповідного рівня дозрілості, сталості.

Процес становлення особистості відбувається під впливом зовнішніх (природне і соціальне середовище, виховання, колективна діяльність, спілкування) та внутрішніх (анатомо-фізіологічні передумови, особиста активність, що реалізується у діяльності), керованих (виховання і самовиховання) та некерованих (об'єктивний, стихійний вплив середовища) чинників. Серед них

найбільш суттєвий вплив на особистість мають спадковість, середовище (природне і соціальне) і виховання, як фактор становлення особистості. *Спадковість* – відновлення у нащадків біологічної подібності предків; здатність передавати свої ознаки від батьків до дітей, наступному поколінню; здатність організмів повторювати у ряду поколінь подібні типи обміну речовин та індивідуального розвитку у цілому. Забезпечується самовідновленням матеріальних одиниць спадковості – генів, які локалізуються у специфічних структурах ядра клітини (хромосомах) і цитоплазми. Разом із мінливістю спадковість забезпечує сталість і різноманісність форм життя і є основою еволюції живої природи. Успадковуються: анатомо-фізіологічна структура, яка відображує характерні ознаки індивіда як представника виду *Homo sapiens* (високоорганізований мозок, задатки до мови, ходіння у вертикальному положенні, до окремих видів діяльності та ін); фізичні особливості (зовнішні расові ознаки, колір шкіри, волосся, очей, риси обличчя, тип нервової системи, конституція тіла тощо); фізіологічні особливості (форми обміну речовин, сполучення білків у організмі, група і резус-фактор крові тощо); схильність до деяких захворювань спадкового характеру (гемофілія, шизофренія, цукровий діабет, ендокринні розлади тощо); здатність до певних видів діяльності (музика, спів, спорт тощо). *Середовище* – все те, що оточує дитину від народження до кінця життя, починаючи з сім'ї, ближнього оточення і кінчаючи середовищем соціальним, в якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку і виховання.

Треба зазначити, що жоден із названих чинників не діє самостійно і результат розвитку особистості залежить від їх узгодженості.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ТЕХНОЛОГІЇ.

Для організації і проведення практикуму з педагогіки було розроблено структуру навчальних методів, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних груп: 1) *мотиваційно-стимулюючі* – бесіди, інтелектуальні ігри, які стимулюють пізнавальний інтерес до майбутньої педагогічної роботи та вивчення її основ; проблемні питання; розв'язування педагогічних задач та кросвордів; творчі завдання тощо; 2) *теоретико-пізнавальні* - методи аналізу, синтезу; контент-аналізу основних педагогічних понять; зіставлення, порівняння, абстрагування, моделювання педагогічних ситуацій; конструювання власних визначень педагогічних понять; аналізу і узагальнення педагогічної літератури та передового педагогічного досвіду; анотування та реферування педагогічних першоджерел тощо; 3) *практичні* – навчальні дискусії, ділові ігри, ведення педагогічних словників, різні види самостійної роботи (з книгою, у зошитах, з навчальною документацією) тощо; 4) *контрольно-регулюючі* - тестові завдання різного рівня складності; розв'язування педагогічних задач, пов'язаних з поняттєвим апаратом; виконання спеціальних методик тощо.

Наведемо приклад побудови практичних занять з розділу “Загальні основи педагогіки” (варіанти завдань дані за рівнями оволодіння студентами навчальним матеріалом).

ТЕМА 1.1 Предмет та основні категорії педагогіки

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТЕМИ: педагогіка, предмет вивчення педагогіки; методологія, методологічні основи педагогіки; основні категорії педагогіки: виховання, освіта, навчання, розвиток особистості; структура педагогічної науки, галузі педагогіки.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. ТЕОРЕТИЧНІ МЕТОДИ: категорійний аналіз понять «виховання», «освіта», «навчання», «розвиток» шляхом співставлення, порівняння, аналізу, синтезу, явних визначень означених понять; конструювання визначень. ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ: розв'язання педагогічних задач, пов'язаних з поняттєвим апаратом педагогіки, моделювання педагогічних поняттєвих ситуацій, проблемні питання, тестові завдання.

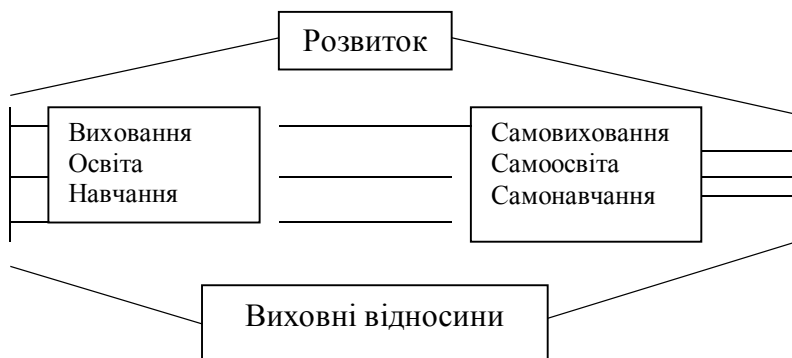
ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ЗА РІВНЯМИ

РЕПРОДУКТИВНИЙ РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте основні етапи розвитку педагогічної науки: період, представники, основні поняття.
2. Дайте визначення понять “педагогіка”, “предмет вивчення педагогіки”. У чому полягає специфіка предмету педагогічної науки?
3. Що називають методологією науки? Назвіть основні елементи методологічних основ педагогіки.

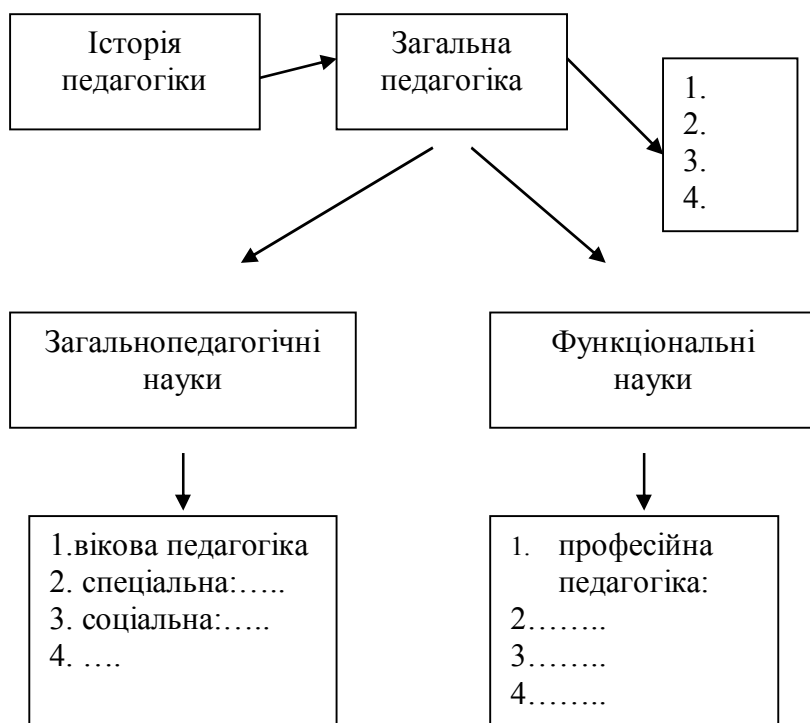
4. Дайте визначення основних категорій педагогіки: "виховання", "освіта", "навчання", "розвиток".

5. Відомо, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки до основних категорій педагогіки більшість дослідників відносять такі поняття: виховання, освіта, навчання, розвиток, самовиховання, самоосвіта, виховні відносини. Закінчити схему взаємозв'язків названих категорій (за допомогою стрілок):

6. З якими науками педагогіка має зв'язки? У чому вони полягають і яке мають значення для розробки теорії і методи виховання?

7. З яких компонентів складається структура педагогічної науки? Необхідно закінчити схему.

КОНСТРУКТИВНИЙ РІВЕНЬ

1. Проаналізуйте інформацію щодо розвитку педагогічної науки і заповніть таблицю:

Етапи розвитку педагогічної науки	Головні компоненти педагогічних знань, які розвивалися у визначені періоди	Основні педагогічні поняття	Видатні педагоги, найвизначніші педагогічні твори
I етап - ?			
II етап - ?			

III етап - ?			
--------------	--	--	--

2. Визначену галузь знань називають наукою, якщо вона відповідає ряду критеріїв, основні з яких наводяться нижче. Проаналізуйте, як виконуються ці умови для педагогіки. Заповніть таблицю за схемою:

№/п	Критерії науковості	Педагогіка
1.	Чітко визначено предмет вивчення	
2.	Виділено об'єктивні методи дослідження явищ і процесів	
3.	Зафіксовано об'єктивні зв'язки (закони і закономірності) між явищами і процесами, що становлять предмет вивчення	
4.	Виявлено закони і закономірності, які дозволяють передбачати (прогнозувати) майбутній розвиток подій	

3. Проведіть категорійний аналіз основних понять педагогіки ("виховання", "освіта", "навчання", "розвиток") за такою схемою:

а) уважно ознайомтеся з наведеними у словничку визначеннями основних педагогічних категорій; порівняйте, зіставте і виберіть такі суттєві ознаки, які, на Ваш погляд, найбільш повно характеризують сутність кожного із запропонованих понять (категорійні ознаки). Для кожної з категорій заповніть таблицю за зразком 1:

Зразок 1

№/п	Категорійні ознаки	Кількість авторів
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

б) окресліть підходи різних авторів до визначення кожного з запропонованих понять. Чим зумовлена різноманітність цих підходів?

в) спробуйте сконструювати своє особисте визначення кожної педагогічної категорії, користуючись обраними категорійними ознаками і наступними правилами визначення понять:

Правило 1. "Поняття, що визначається, і поняття, через яке воно визначається, повинні бути взаємозамінюваними".

Якщо в якомусь контексті зустрічається одне з цих понять, то завжди повинна існувати можливість замінити його на інше. При цьому контекст, який був істинним до заміни, повинен залишитися таким само і після нього. Прикладом можуть стати наступні твердження:

А. "В процесі виховання формується особистість людини"

В. "В процесі цілеспрямованого впливу вихователя на вихованця формується особистість останнього".

Правило 2. "Права і ліва частини визначення мають бути співвимірними, тобто однаковими за обсягом".

Порушення правила співвимірності визначення спричинює помилки "надто широкого визначення" і "надто вузького визначення". Перший вид названої помилки виникає за умови відсутності у визначаючому понятті однак, специфічних для поняття, що означається. Для прикладу: "Виховання - це цілісний процес становлення людини". Таке визначення є "надто широким", оскільки у визначаючій частині відсутні специфічні ознаки, що відрізняють "виховання" від інших педагогічних понять.

Правило 3: "Визначення не повинно будуватися за схемою кола, тобто, не можна визначати поняття саме через себе або через таке інше поняття, яке, в свою чергу, визначається через нього ж".

Порушення цього правила веде до логічної помилки - тавтології. Вона наявна, наприклад, в таких визначеннях:

А. "Розвиток - це розвиток, а не сталість";

В. "Формування особистості є результат її розвитку, бо розвиток веде до її становлення".

Головним завданням визначення є розкриття змісту невідомого поняття, що зробить його відомим. Тавтологія ж є словосполученням, яке містить "замкнене коло", тобто, пояснює невідоме поняття через нього ж. В результаті, невідоме так і залишається невідомим. Таким чином, тавтологія не виконує функцій визначення, оскільки не розкриває змісту поняття. Щоб запобігти цій помилці

у визначеннях, студенти мають завжди пам'ятати, що поняття, яке ми визначаємо, і поняття, через яке воно визначається, хоча і є рівними за обсягом, але зовсім не тотожні за своїм змістом; вони являють собою самостійні поняття.

Правило 4. "Визначення має бути ясним за змістом, тобто не повинно містити в собі двозначності чи полізначності".

Правило ясності порушується тоді, коли замість теоретичних, понятійних визначень вдаються до образних, художніх засобів, характерними рисами яких є інакомовність, багатозначність, символічність. Для прикладу: "Виховання є прикрасою у щасті та схованкою у біді" (Демокрит).

Правило 5. "Визначення не повинне бути суто негативним".

Метою визначення є знаходження відповіді на запитання: що являє собою об'єкт чи явище? Для цього необхідно виявити і назвати у стверджувальній формі їх суттєві ознаки. Негативне визначення фіксує тільки відсутні ознаки, тобто, вказує на те, чим вказаний об'єкт не являється. Для прикладу: "Розвиток - це процес, який не є сталістю".

Правило 6. "Визначення має бути зрозумілим, чітким, коротким".

Це означає, що у визначаючій частині можуть використовуватись тільки поняття, знайомі і зрозумілі для тих, на кого розраховане визначення. Воно повинно бути стислим, бо надміру багатослівне визначення виходить за межі свого призначення і може перетворитися на простий опис. Визначаючи поняття, не можна припускати двозначності, розмитості термінів, які можна по-різному інтерпретувати. Бажано також конструюючи визначення не користувалися образами, метафорами, порівняннями, тобто словами, що не додають твердженню однозначності і ясності його розумінню. Нечітке визначення призводить до поверхневих уявлень про сутність предмету чи явища та плутанини. Точність визначення поняття вимагає також його однозначності впродовж всього пояснення.

А. Визначення поняття "виховання":

спеціально організований процес педагогічного впливу на особистість з метою формування у неї конкретних рис і якостей;

цілеспрямоване формування особистості, що передбачає вироблення світогляду, моральних якостей, естетичних ідеалів, фізичний розвиток і підготовку до суспільно-корисної праці;

процес цілеспрямованого формування особистості в умовах спеціально організованої виховної системи, яка забезпечує взаємодію вихователів і вихованців;

цілеспрямований і систематичний вплив на розвиток людини з метою підготовки її до виконання конкретних ролей у системі суспільних відносин ;

систематичний і цілеспрямований вплив вихователя на вихованців з метою формування у них рис і якостей особистості, необхідних суспільству ;

процес цілеспрямованого керівництва формуванням всебічно розвинутої людини у системі навчально-виховних закладів ;

процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості, її відношень, рис, якостей, поглядів, переконань, способів поведінки у суспільстві;

спеціально організований педагогічний вплив на особистість, що розвивається, з метою формування у неї соціальних властивостей і якостей, які визначаються суспільством ;

спеціально організована діяльність педагогів і вихованців спрямована на реалізацію цілей освіти в умовах педагогічного процесу;

цілеспрямоване створення умов для різнобічного розвитку і саморозвитку людини, становлення її соціальності.

Б. Визначення поняття «освіта»:

процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок;

система знань, умінь і навичок, здобутих людиною у навчальних закладах у процесі навчання; загальний рівень знань, культури у суспільстві;

сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів, переконань, набутих у результаті навчання в навчальному закладі або шляхом самоосвіти;

процес і результат оволодіння учнями системою наукових знань та пізнавальних умінь і навичок, формування на цій основі світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвитку її творчих сил і здібностей;

такий бік виховання, який полягає в оволодінні системою наукових та культурних цінностей, накопичених людством;

цілеспрямований процес навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення громадянином...визначених державою освітніх рівнів;

єдиний процес фізичного і духовного формування особистості, процес соціалізації, що свідомо орієнтований на деякі ідеальні образи, на історично обумовлені, більш-менш чітко зафіксовані у суспільній свідомості соціальні еталони (спартанський воїн, добродійний християнин..., гармонійно розвинена особистість);

творення Людини; зафіксоване досягнення рівня культури, загальних чи професійних знань, набутих у процесі навчання (початкова, середня, вища); діяльність, спрямована на відповідне досягнення; система навчальних, наукових і методичних органів та закладів, що її забезпечують (система освіти);

процес і результат цілеспрямованого інформаційного окультурнення суб'єктів діяльності заради утвердження соціально-культурної форми життя. Отже, освіта є процесом і результатом цілеспрямованого формування культури людини.

В. Визначення поняття “навчання”:

цілісний двосторонній процес педагогічної діяльності вчителя (викладання) і пізнавально-навчальної діяльності учнів (учіння), спрямований на досягнення навчально-виховних завдань;

процес двосторонньої діяльності педагога і учнів спрямований на передачу і засвоєння знань учнями;

цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учнів, у ході якого відбувається засвоєння знань, умінь, навичок, здійснюється виховання та розвиток учнів;

цілеспрямований, двосторонній процес, в якому здійснюється спільна діяльність вчителя (викладання) і учнів (учіння);

процес передачі і засвоєння знань, умінь та навичок і способів пізнавальної діяльності людини;

цілеспрямований процес взаємодії учителя і учнів, у ході якого здійснюється освіта людини;

двосторонній процес, який включає засвоєння навчального матеріалу, тобто діяльність учнів (учіння) і керівництво ними, тобто діяльність учителя (викладання);

цілеспрямований педагогічний процес організації і стимулювання активної навчальної і пізнавальної діяльності учнів по оволодінню науковими знаннями, вміннями та навичками, розвитку творчих здібностей, світогляду та морально-естетичних поглядів і переконань;

особлива спільна соціальна діяльність з прискореною передачею молодому поколінню і засвоєння ним шляхом організованої пізнавальної і практичної діяльності накопиченого соціального досвіду.

Г. Визначення поняття “розвиток”:

процес формування психічних якостей і властивостей особистості, що дозволяють пізнавати оточуючий світ;

діалектично протирічний процес кількісних і якісних її змін;

процес становлення особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих соціальних і природних процесів;

процес кількісних і якісних змін, які відбуваються в організмі, психіці, інтелектуальній та духовній сферах людини під впливом зовнішніх (природне і соціальне середовище, виховання, колективна діяльність, спілкування) та внутрішніх (анатомо-фізіологічні передумови, особиста активність, що реалізується у діяльності), керованих (виховання і самовиховання) та некерованих (об'єктивний, стихійний вплив середовища) факторів;

ряд внутрішньо пов'язаних, послідовних і прогресивних змін, що характеризують рух людини від нижчих до вищих рівнів її життєдіяльності;

ряд послідовно пов'язаних кількісних і якісних змін, що відбуваються в організмі людини від моменту її народження і до кінця життя, становлення людини як соціальної істоти;

взаємопов'язаний процес кількісних і якісних змін, що відбуваються в анатомо-фізіологічному дозріванні людини, в удосконаленні її нервової системи і психіки, а також її пізнавальної і творчої діяльності, в збагаченні її світогляду, моральності, суспільно-політичних поглядів, переконань.

4. Вам вже відомо, що методологічні основи науки – це той фундамент, з позицій якого дається пояснення основних досліджуваних явищ і процесів, розкриваються їх закономірності. Охарактеризуйте методологічні основи педагогіки за їх рівнями і заповніть таблицю:

Рівні методології педагогічної науки		Компоненти методологічних рівнів
Вищий рівень	Філософська методологія	Загальні закони філософії, основні положення теорії пізнання тощо
II	?	?
III	?	?
IV	?	?
V	?	?

5. Міжпредметні зв'язки педагогіки дають можливість повніше пізнати педагогічні факти, явища, процеси. Назвіть декілька наук, з якими пов'язана педагогіка і вкажіть, у чому полягає цей зв'язок. Заповніть таблицю:

№/п	Наука, з якою педагогіка має зв'язки	Форми і об'єкти зв'язку
1.	Філософія	Терміни, закони, ідеї, принципи
2.		
3.		
4.		
5.		

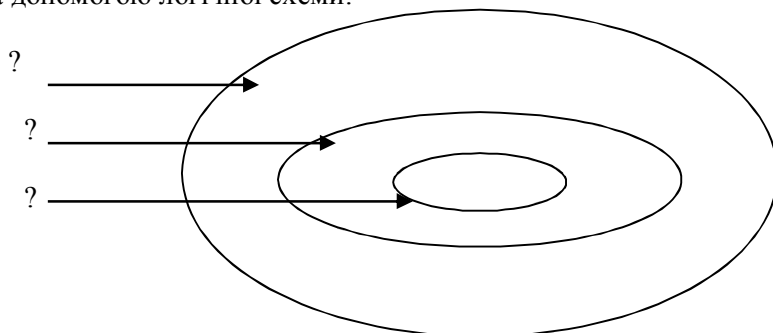
ТВОРЧИЙ РІВЕНЬ

1. Спробуйте, виступивши у двох амплах (прибічника та опонента К.Д.Ушинського), довести справедливості і необгрунтованості тверджень автора про те, що педагогіка не є наукою. (Ушинський К.Д. Педагогічна антропологія. Передмова.)

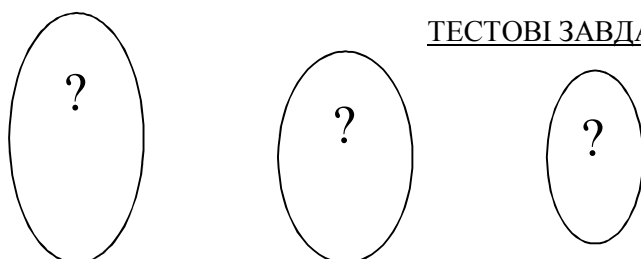
2. Ми стверджуємо, що педагогіка активно використовує результати дослідження інших наук і змінюється під їх впливом. Чи впливає сама педагогіка на розвиток інших наук? Якщо впливає, то яким чином?

3. На основі проведеного попередньо категорійного аналізу основних педагогічних категорій, проілюструйте співвідношення цих понять:

а) за допомогою логічної схеми:

б) у вигляді “педагогічної матрьошки”:

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

РЕПРОДУКТИВНИЙ РІВЕНЬ

1. Педагогіка – це...

- наука про механізми входження людини у суспільство;
- наука про закономірності виховання, освіти і навчання особистості на всіх етапах її вікового розвитку;
- наука про закономірності передачі соціального досвіду від старших поколінь до молодших;

- г) правильної відповіді немає.
2. *Предмет педагогіки полягає у вивченні*
3. *Методологія педагогіки – це:*
- а) сукупність методів науково-педагогічного дослідження;
 б) сукупність вихідних філософських ідей, які лежать в основі дослідження явищ педагогічної дійсності;
 в) закони і закономірності, принципи, форми і методи виховання;
 г) правильної відповіді немає.
4. *До методологічних основ педагогіки належать:*
- а).....;
 б).....;
 в).....;
 г).....;
 д).....
5. *Основними категоріями педагогіки є (виберіть найбільш повну відповідь):*
- а) виховання, освіта, самовиховання, перевиховання;
 б) виховання, самовиховання, перевиховання;
 в) виховання, освіта, навчання, розвиток;
 г) виховання, освіта, навчання;
 д) правильної відповіді немає.

КОНСТРУКТИВНИЙ ТА ТВОРЧИЙ РІВНІ

А. Вам пропонується ряд визначень педагогічних понять і варіанти відповідей, одна з яких правильна. Виберіть правильну, на Вашу думку, відповідь і вкажіть її номер.

1. Цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учнів, у ході якого відбувається засвоєння знань, умінь і навичок:
- а) виховання; б) освіта; в) розвиток; г) навчання.
2. Ряд внутрішньо пов'язаних, послідовних і прогресивних змін, що характеризують рух людини від нижчих до вищих рівнів її життєдіяльності:
- а) виховання; б) освіта; в) розвиток; г) навчання.
3. Процес цілеспрямованого формування особистості:
- а) виховання; б) освіта; в) розвиток; г) навчання.
4. Процес і результат засвоєння людиною знань, умінь і навичок та пов'язаних з ними практичних і пізнавальних способів діяльності:
- а) виховання; б) освіта; в) розвиток; г) навчання.
5. Цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учнів, у ході якого здійснюється освіта людини:
- а) виховання; б) освіта; в) розвиток; г) навчання.

Б. Які з перерахованих далі ознак мають відношення до запропонованих понять?

1. "ВИХОВАННЯ"
- а) кількісні та якісні зміни; б) процес; в) формування особистості; г) засвоєння знань, умінь і навичок; д) вплив.
2. "НАВЧАННЯ"
- а) засвоєння знань, умінь і навичок; б) формування особистості; в) вплив; г) взаємовплив; д) кількісні та якісні зміни.
3. "РОЗВИТОК"
- а) процес; б) формування особистості; в) вплив; г) кількісні та якісні зміни; д) засвоєння знань, умінь і навичок.
4. "ОСВІТА"
- а) формування особистості; б) процес; в) взаємовплив; г) засвоєння знань, умінь і навичок; д) кількісні та якісні зміни.

В. Вставити пропущені слова у наведені визначення основних педагогічних понять.

1. Виховання – це ... процес ... вихователя і вихованців з метою
2. Навчання – це ... двосторонній ... взаємодії ... і ... , у ході якого відбувається
3. Розвиток – це ... послідовних ... , що відбуваються з ... людини від моменту ... і до ... , і характеризують ... її від від нижчих до вищих рівнів її життєдіяльності.

4. Освіта – це ... і ... засвоєння людиною ... , формування на цій основі ... , розвиток творчих сил і здібностей.

ТЕМА 1.2 Методи педагогічних досліджень

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТЕМИ: методи науково-педагогічних досліджень; методологія педагогічних досліджень; рівні педагогічних досліджень: емпіричний, теоретичний, методологічний; принципи відбору методів дослідження; структура методів педагогічного дослідження.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. ТЕОРЕТИЧНІ МЕТОДИ: аналіз методів, структурування, систематизація. **ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ:** індивідуальні завдання, моделювання ситуацій педагогічного експерименту, ділова гра, розв'язування педагогічних задач, тестові завдання.

ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ЗА РІВНЯМИ

РЕПРОДУКТИВНИЙ РІВЕНЬ

1. Дати визначення поняття “науково-педагогічне дослідження”.
2. Назвіть і охарактеризуйте об’єкт і предмет педагогічних досліджень.
3. Що є головною метою педагогічного дослідження?
4. Назвіть і охарактеризуйте рівні педагогічного дослідження.
5. Дати визначення поняття “методи науково-педагогічного дослідження”.
6. Заповніть до кінця схему:
- 7.

Методи науково-педагогічного дослідження		
Загальнонаукові	Конкретно-наукові	
	Теоретичні	Емпіричні
1. Загальнотеоретичні: (.....)	1.	1. Наукове спостереження:
2. Соціологічні: (.....)	2.	2. Педагогічний експеримент:
3. Соціально-психологічні: (.....)	3.	3. Бесіда:
4. Математичні: (.....)	4.	4. Вивчення документації:
	5.	5. Вивчення учнівських робіт:
	?.	

8. Назвіть і охарактеризуйте будь-які три методи емпіричного педагогічного дослідження.

КОНСТРУКТИВНИЙ РІВЕНЬ

1. Користуючись посібниками з педагогіки, визначити структуру науково-педагогічного дослідження. Проаналізувати, як взаємопов'язані різні види дослідження. Визначити значення кожного з них для розвитку педагогічної науки і практики. Заповнити таблицю:

Структура науково-педагогічного дослідження		
Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження	Розробки

2. Назвіть особливості емпіричного, теоретичного та методологічного рівнів педагогічного дослідження. Охарактеризуйте їх за схемою:

Рівні науково-педагогічного дослідження	Результати дослідження	Учасники дослідження
1. Емпіричний		
2. Теоретичний		
3. Методологічний		

3. Розкрийте можливості методів опитування у педагогічних дослідженнях і покажіть їх переваги і недоліки.

4. Укажіть на зв'язок анкетування, інтерв'ювання та бесіди з іншими методами науково-педагогічних досліджень.

5. Розробіть анкету для студентів за однією з перерахованих далі тем:

“Учитель, якого чекають. Який він?”

“Професійне самовиховання майбутнього вчителя”;

“Роль шкільної педагогічної практики у професійній підготовці студента педагогічного навчального закладу”.

ТВОРЧИЙ РІВЕНЬ

1. У чому проявляється методологічний підхід до дослідження проблем виховання, навчання і розвитку?

2. Оберіть відповідно до своєї фахової спеціальності тему науково-дослідної роботи і визначте для неї структуру дослідження за схемою:

Тема	
Об'єкт дослідження	
Предмет дослідження	
Мета дослідження	
Гіпотеза дослідження	
Завдання дослідження	

3. Зробіть письмовий огляд тижневика “Освіта” або будь-якого іншого науково-популярного педагогічного часопису. На одну із статей, яка Вас зацікавила, напишіть анотацію.

4. Визначте методичне забезпечення для вивчення певної риси особистості. Обґрунтуйте доцільність і можливу ефективність застосування запропонованих методів.

БЛОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМІНЬ.

ГНОСТИЧНІ ВМІННЯ

1. Аналізувати педагогічну літературу з метою осмислення різних теретико-методологічних підходів до педагогічного процесу.

2. Орієнтуватися серед різноманітних концептуальних підходів в педагогічних дисциплінах.

3. Ознайомитися з основними педагогічними законами, закономірностями, що дає можливість краще усвідомити об'єктивні зв'язки між педагогічними явищами та процесами.

4. Аналізувати педагогічні категорії різного рівня узагальнення.

5. Аналізувати міжпредметні зв'язки педагогіки із суміжними науками людинознавства.

ПРОЕКТУВАЛЬНІ ВМІННЯ

1. Вміти визначати загальні підходи до педагогічного процесу в конкретних педагогічних ситуаціях, спираючись на загальні теретико-методологічні підходи в педагогіці.

2. Вчитися визначати основні завдання педагогічної науки.

3. Усвідомлювати перспективні тенденції розвитку педагогічної науки, що ґрунтується на кращих світових, національних педагогічних здобутках минулого та сучасності.

КОНСТРУКТИВНІ ВМІННЯ

1. Конструювати педагогічні поняття на основі аналізу педагогічної літератури.

2. Виділяти основні категорійні ознаки педагогічних понять.

3. Вчитися здійснювати альтернативний вибір найбільш відомих педагогічних систем.

4. Виділяти вузлові поняття і закономірності впродовж вивчення педагогічної літератури.

КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ

1. Формувати власне відношення до різних педагогічних концепцій і теорій.

2. Вчитися використовувати основні категорії та поняття педагогічної науки для формування доцільних стосунків з учнями.

3. Вчитися переконливо і толерантно доводити до свідомості учнів основні положення і поняття педагогічної науки.
4. Викладати свої думки чітко, логічно, переконливо, образно.

ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ВМІННЯ

1. Виявляти утруднення в процесі засвоєння знань з фахового предмету.
2. Навчати своїх однокурсників способам розумової діяльності.
3. Виділяти в навчальному матеріалі суттєве, головне.
4. Стимулювати розвиток активності, ініціативи в навчально-виховному процесі.
5. Спільно з однокурсниками організовувати форми та методи навчальної і виховної роботи, спираючись на знання основних категорій педагогіки.
6. Допомогати у засвоєнні знань з фахових предметів.

БЛОК ПРОФЕСІЙНО – ПЕДАГОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ

Вивчення даного розділу спрямоване на розвиток наступних якостей майбутнього вчителя: цілеспрямованості, інтересу до педагогічної теорії і практики, потреби вчити і виховувати, педагогічного мислення (зокрема критичності, винахідливості, уважності, спостережливості, дисциплінованості, товариськості), аналітичних, прогностичних, організаторських здібностей, здатності всебічно і об'єктивно аналізувати педагогічні явища і процеси, знаходити оптимальні варіанти розв'язання педагогічних задачних ситуацій.